

מאוהל מועד לימי מועד

עדינה שטרנברג

מאוהל מועד לימי מועד

עיוני מקרא, עיוני משנה, עיוני דרשה

Adina Sternberg
*In the Presence and in the Present:
Jewish Holidays from the Bible to Rabbinic Literature*

עדינה שטרנברג
מאוהל מועד לימי מועד: עיוני מקרא, עיוני משנה, עיוני דרשה

עורך אחראי: ראובן ציגלר
עורכת ראשית: אוריה מבורך
עורכת משנה: אפרת גרוס
עריכה לשונית: משה גרוס
הגהה: אביחי גמדני
עימוד: רינה בן גל
תמונת עטיפה: שמואל לעסרי

© כל הזכויות שמורות למתן – מרכז תורני לנשים, 2024

ספרי מגיד, הוצאת קורן
ת"ד 4044 ירושלים 9104001
טל': 02-6330530 פקס: 02-6330534
www.korenpub.co.il
office@korenpub.com

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאחסן במאגר מידע, לשרר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני, או אחר כל חלק שהוא מן החומר שבספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

מסת"ב 978-965-526-370-1 ISBN

נדפס בישראל 2024 Printed in Israel

הַצְבִי יִשְׂרָאֵל עַל בְּמוֹתֶיךָ חָלַל אֵיךְ נָפְלוּ גִבּוֹרִים. אֵל תִּגִּידוּ בְּגַת
אֵל תִּבְשְׂרוּ בְּחוּצַת אֲשֻׁקְלוֹן פֶּן תִּשְׁמַחְנָה בְּנוֹת פְּלִשְׁתִּים פֶּן תַּעֲלֹזְנָה
בְּנוֹת הָעֵרְלִים. הֲרֵי בְּגִלְבַּע אֵל טַל וְאֵל מָטָר עֲלִיכֶם וְשִׂדֵי תְרוּמַת
כִּי שָׁם נִגְעַל מִגֵּן גִּבּוֹרִים מִגֵּן שְׂאוֹל בְּלִי מְשִׁיחַ בְּשָׁמֶן. מִדָּם חֲלָלִים
מִחֶלֶב גִּבּוֹרִים קָשֶׁת יְהוֹנָתָן לֹא נִשּׁוּג אַחֲזֹר וְחָרַב שְׂאוֹל לֹא תָשׁוּב
רִיקָם. שְׂאוֹל וְיְהוֹנָתָן הִנָּאֵהֶבִים וְהִנְעִימָם בְּחַיֵּיהֶם וּבְמוֹתָם לֹא
נִפְרְדּוּ מִנְּשָׁרִים קָלוּ מֵאֲרִיּוֹת גָּבְרוּ. בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל אֵל שְׂאוֹל בְּכִינָה
הַמְּלַבְּשָׁכֶם שְׁנֵי עִם עֲדָנִים הַמַּעֲלָה עֲדֵי זָהָב עַל לְבוּשְׁכֶן.

שמואל ב' א' יט-כד

ספר זה מוקדש לזכרם של אב ובת,

דוד יעקב הלוי אפלבאום ונאוה אפלבאום הי"ד

שנרצחו על ידי מחבלים ערב חתונתה של נאוה בירושלים

י"ג באלול תשס"ג

ספר זה מוקדש לעילוי נשמת

שמואל מאיר (סנדי) אייזנשטאט ז"ל

איש של חזון, יושרה, טוב לב ונדיבות רוח.
מסור לעם היהודי ולמשפחתו האוהבת.

משפחת אייזנשטאט

בשנות השמונים של המאה העשרים העבירה הרבנית מלכה בינה שיעורי גמרא לנשים. היו אלו שיעורים חלוציים שהתקיימו סביב שולחנה של לילי וויל ז"ל. יחד עם לילי, הגתה הרבנית בינה את הקמתו של בית מדרש לנשים שיצמיח מתוכו תלמידות חכמים. בשנת 1998 הקימה הרבנית בינה את המכון התורני לנשים על שם שרה רעננערט ז"ל, הידוע בשם 'מתן'. מאז הקמתו ניצב מתן בחזית לימוד התורה והמנהיגות היהודית הנשית.

כיום מונה מתן אחד-עשר סניפים ברחבי הארץ ועשרות אלפי תלמידות בארץ ובעולם. במתן מוצעות תוכניות בית מדרש אינטנסיביות ללימוד תנ"ך, תלמוד, הלכה ומחשבת ישראל, שהובילו את לימוד התורה לנשים לפסגות חדשות. בוגרות בית המדרש הן רבניות, מנהיגות רוחניות, משיכות הלכה, מחנכות משפיעות ומחוללות שינוי. במתן תוכניות שנתיות עשירות ומגוונות לקהילה הגלובלית, ימי עיון מיוחדים בארץ ובעולם, תוכנית בת מצווה לבנות ואימהות, סדרת פודקאסטים בעברית ובאנגלית, ואוסף גדל והולך של משאבי הלכה מקוונים. מתן נמצא בחזית לימוד התורה והמנהיגות היהודית הנשית, ובחיפוש מתמיד אחר האתגר המשמעותי הבא, במטרה לעורר השראה ולחזק את הדורות הבאים דרך לימוד תורה משנה מחיים.

כתבונִי – תוכנית עמיתות לכתבת ספרים תורניים

'כתבונִי' נוסדה בשנת 2022 על ידי ד"ר יעל ציגלר, בוגרת מתן ומרצה בכירה ששימשה כראשת בתי המדרש של מתן. מטרת התוכנית להכשיר ולעודד נשים תלמידות חכמים לכתובה תורנית. בעוד שחלה עלייה משמעותית במספר הנשים שמלמדות תורה ומנהיגות בעולם היהודי - הכתיבה התורנית על ידי נשים נותרה מאחור. עמיתות כתבונִי הינן תלמידות חכמים יוצאות דופן, המבקשות להשפיע על מדף הספרים היהודי ולהעשיר את הספרות התורנית במגוון תחומים. כתבונִי מספקת את המסגרת, ההנחיה, והתמיכה המקצועית לכל מחזור של עמיתות, בשיתוף עם הוצאת קורן.

הספר הראשון של כתבונִי נכתב על ידי הרבנית ד"ר עדינה שטרנברג, בוגרת ומרצה במתן. ספרה מציע הבנה מעשירה של היחס בין חגי ישראל למקדש לאור התנ"ך והמשנה. ד"ר שטרנברג היא חלוצה. אנו מחכות בציפייה לספרים הבאים שיפורסמו על ידי עמיתות כתבונִי.

תוכן העניינים

פתיחה:	מאוהל מועד לימי מועד	יא
פרק א:	בין האדם לבין "המקום" ובין שבת ליום טוב	1
פרק ב:	"יראו פני" או "ופני לא יראו"? עלייה לרגל וראיית פני ה'	23
פרק ג:	"ויעלו עולות" ... "וירד ה'" – בין עולת ראייה לשלמי חגיגה	41
פרק ד:	בין קודש לחול ובין חול למועד	60
פרק ה:	אם כבנים אם כעבדים – סוגים שונים של עבודת ה'	82
פרק ו:	ראשי שנים וימי דין	108
פרק ז:	"ותקעתם... על עולותיכם" או "תעבירו שופר בכל ארצכם"?	129
פרק ח:	בכל מושבותיכם או בבית מקדשכם – בין בית למקדש ביום הכיפורים	155
פרק ט:	סוכה זו על שום מה	181
פרק י:	ארבעת המינים וקרבת אלוהים	205
פרק יא:	טיבו של שמיני עצרת	229
פרק יב:	התעניות והמענה האלוהי	249
פרק יג:	'נר מקדש' או 'נר איש וביתו'	267
פרק יד:	"קרא עלי מועד" – בין מקדש למדינה בתעניות	287

- פרק טו: ט"ו בשבט – מתנות המדינה ומתנות המקדש 309
- פרק טז: בית המלך, בית המקדש ובית הכנסת 329
- פרק יז: פסח בערב או ערב פסח? 355
- פרק יח: "מצה זו על שום מה?" לטעמה של המצה 377
- פרק יט: העומר ושתי הלחם – מהמן שבמדבר ללחם הארץ 401
- פרק כ: בית, מקדש ומצוות עשה שהזמן גרמן 434
- קיצורים ביבליוגרפיים 475

פתיחה

מאוהל מועד לימי מועד

סיפורי אברהם אבינו מבטאים באופנים שונים את ההגדרה של עובד ה' ועבודת ה'. לצד שמיעת הציווי של ה' "לך לך" וההליכה לארץ ישראל, ניתן לאפיין את עבודת ה' שאברהם מחדש בשני מוקדים: הקריאה בשם ה' בכל מקום (בראשית י"ב ז-ח, י"ג ב-ד, יח) וחינוך ילדיו ל"דרך ה'", לעשות צדקה ומשפט" (שם, י"ח ט). לצד הציות לאלוהים, הבשורה של אברהם היא הבאת המודעות לקיומו של ה' "אל השטח" ואל החיים עצמם, חיים של מוסר וצדק.

אך לא די בזה. ה' דורש מאברהם שני דברים נוספים: האחד, לכרות איתו ברית על ידי ברית המילה, ובכך לבטא קשר ייחודי בין ה' לחלק מבני האדם (בראשית י"ז), והשני, להקריב קורבן במקום שה' יבחר (שם, כ"ב). עד סיפור העקדה, אברהם עובר ממקום למקום וקורא בשם ה', ובכך מנסה להביא את דבר ה' לכל מקום. בתיאורים הללו, אברהם בונה מזבחות אך לא מקריב בהם: "ויבן שם מזבח... ויקרא בשם ה'". אפשר שאברהם לא רואה בהקרבה הפיזית או בפולחן ערך. כשה' פונה לאברהם בניסיון העקדה בדרישה "קח נא", הוא מבקש שאברהם גם יבוא אל ה' ויביא אליו משלו. בתחילה ה' מבקש מאברהם להקריב את בנו, אבל נראה לי שמטרת הניסיון – או ההתנסות – היא לגרום לאברהם להקריב מעצמו קורבן במקום שה' בחר. בעוד אברהם מחפש לשמוע את ה', לקרוא בשמו בכל מקום ולהנחיל את ערכיו בחברה, ה' מבקש גם קרבה ואינטימיות של הקרבה. ה' יגיע אל כל מקום שאברהם מביא אותו אליו, 'בכל המקום אשר תזכיר את שמי', כביכול, אך הוא רוצה שגם אברהם יגיע אליו, "בכל המקום אשר אזכיר את שמי" (שמות כ' כ), יתקרב ויביא משהו משל עצמו אל האלוהים.

שתי התנועות הללו – הבאת דבר ה' אל המרחב והתקרבות אל ה' במקום שה' בוחר – מאפיינות את העולם הדתי בכלל ואת החגים בפרט. אומנם כך האידיאל אך "מפני חטאינו גלינו מארצנו", ורבים חשים מרחק מעולם דתי שבמרכזו מקדש. חלף זאת, אנחנו מתרכזים בעולם הדתי שלנו, במרחב הציבורי והפרטי. כשאנו קוראים את ספר ויקרא (ועוד קודם בסוף ספר שמות, עם פירוט בניית המשכן וכליו), אנשים רבים מאבדים את הריכוז ובוודאי שלא מעמיקים בדברים. מעטים נכנסים לתוך נבכי פרטי הקורבנות ומחפשים בהם משמעות.

בספר הזה לא אעסוק באופן נרחב בפרטי הקורבנות, אבל גם לא אתעלם מהמקום המרכזי שיש לעבודת המקדש בחגי ישראל. היום אין אפשרות לקיום מלא של הלכות המועדים, שכן אי אפשר לעלות לרגל והכוהנים לא יכולים לקיים את כל מצוות החגים במקדש. עם זאת, הבנת התפקיד של המקדש לצד התפקיד של ה"מדינה" או ה"גבולין" – כלומר המרחב הכללי, והמרחב הפרטי, הבית – תועיל לנו בהבנת המשמעות הרחבה של המרכיבים השונים של החגים: תקיעת השופר וימי הדין, עבודת יום הכיפורים, סוכה וארבעת המינים, פסח, מצה ומרור ועוד.

כמובן, נתייחס גם לעבודת ה' בגבולין, במרחב הפרטי והכללי, ונראה כיצד מועדי ה' מצויים גם שם ומשפיעים על כל אחד ואחת בבית פנימה. נדמה שהבנת המרכיבים ה"מקדשיים" תשפיע על הקיום שלהם גם מחוץ למקדש, בעולם נטול מקדש, ובחיים הפרטיים.

בשל הקשר ההדוק בין המקדש לבין החגים, קראתי לספר "מאוהל מועד לימי מועד", שכן הוא משקף את הקשר בין המפגש עם אלוהים במקום למפגש עימו בזמן. במהלך הספר אני מקווה לבסס ולהוכיח את הקשר בין שני היסודות הללו: זמן ומקום. נעקוב אחרי לוח השנה: נתחיל ברעיונות כלליים על היחס שבין שבת ליום טוב ועל עלייה לרגל, נעבור דרך חגי תשרי, מועדי החורף ונסיים בחגים של החודשים ניסן-סיון. מתוך התוכנות שיעלו במהלך הספר, אנסה להניח תשתית מחשבתית ורעיונית לשאלת מקומן של נשים במצוות הללו, שרבות מהן הן מצוות עשה שהזמן גרמן.

שלושה מעגלים מרכזיים עומדים בבסיס העיון שלנו בכל מועד: **עיוני מקרא** – שבהם נעיין בפשטי המקראות ונציע כיוונים שונים להבנת המרכיבים השונים של החגים; **עיוני משנה** – שבהם נעיין בפרטי המשנה ובמבנה שלה כדי לעמוד על התוכנות הגנוזות בטקסט חשוב ויסודי זה; **עיוני דרשה** – שבהם נעיין בדרשות חז"ל השונות – במדרשי ההלכה והאגדה ובתלמודים – כדי למצוא את המקורות המחשבתיים והרעיוניים של הפרטים ההלכתיים. תחת הכותרת **מקראות קודש** אנסה לשזור הכול יחד וליצור משמעות מתוך המקראות השונים לגבי העולם

פתיחה: מאוהל מועד לימי מועד

של מקראי קודש. בסוף כל פרק יבוא מדור נוסף, המכונה שהחיינו וקיימנו, שיעסוק בהיבטים קיומיים יותר של הלימוד: היכן הוא פוגש אותנו בחיים ומה אפשר ליישם בצורה מעשית מהרעיונות והתובנות שעלו.

הספר הזה הוא פרי שיעורים שהעברתי במסגרות שונות, ובעיקר בבית המדרש הביתי שלי – 'מתן'. גם כתיבת הספר התאפשרה בזכות התמיכה הנדיבה של 'מתן', יחד עם הוצאת קורן-מגיד, בעזרת התורמים הנדיבים של 'מתן' ותוכנית 'כתבוני'.

השיעורים הללו והספר הזה מושפעים לא מעט מהתורה שלמדתי לאורך השנים: **עיוני מקרא** – כבר בבית הוריי ספגתי את חשיבות ההבחנה בין פשט לדרש,

בין מה שכתוב למה שאפשר לפרש. בשיעורי התורה ששמעתי בארגון נח"ת (נוער חובב תנ"ך), שיעורים שאותם גם למדתי להעביר, פיתחתי עוד את היכולות הללו. במדרשת לינדנבאום ובמגדל עזו למדתי אצל מומחי התנ"ך של דורנו – הרב ד"ר

יואל בן נון, הרב יעקב מרן, הרב אמנון בזק, הרב פרופ' יונתן גרוסמן, הרב פרופ' מרדכי סבתו ורבים נוספים. זכיתי שהרב אמנון בזק הנחה אותי בכתיבת ספר זה,

ואני מודה לו על הזמן והמאמץ שהשקיע, על ההערות החשובות ועל דיוק הדברים. **עיוני משנה** – את הכלים השונים של לימוד המשנה פיתחתי כאשר למדתי

ולמדתי משנה בתוכניות התורה שבעל פה של 'מתן', ובהמשך כשלימדתי במכללת 'אורות'. לימים גיליתי שהרב ד"ר אברהם וולפיש פיתח באופן נרחב כלים שונים

ללימוד ספרותי של המשנה, ושמחתי לגלות מערך שיטתי ומנוסח של תיאוריה ספרותית ללימוד משנה שיכולתי לינוק מתוכו ולהשתלב בתוכו. גם הרב ד"ר יעקב

נגן בספריו מוסיף לניסוח התובנות החשובות שעולות מהמשנה, לא רק בהיבט ההלכתי אלא גם בהיבט המחשבתי של לימוד התורה שבעל פה.

עיוני דרשה – את הגמרא פגשתי לראשונה כשלמדתי עם אבי מורי לבת המצווה. בהמשך השקעתי זמן רב בלימוד הגמרא ובהבנתה. שני רבנים השפיעו

באופן מיוחד על צורת הלימוד שלי: בתוכנית 'חברותא' של האוניברסיטה העברית זכיתי ללמוד אצל הרב שבתי רפפורט, שהיה בזמנו גם ראש הישיבה של בעלי יואב.

ממנו למדתי "איך לספר סיפור" מתוך הדעות השונות של החכמים. למדתי כיצד כל דעה מספרת סיפור אחר של הנושא שאותו היא מגדירה, כאשר בדרך כלל בראשה

של כל אחת מהדעות יש "דימוי" אחר (לדוגמה: האם שליח הוא "טלפון", "צינור" או "קוף"?), ומתוך כך אפשר להבין את ההכרעה של כל דעה בפרטים השונים של

הנושא. ממנו למדתי גם שהדרשה שכל חכם בוחר היא נגזרת של ההבנה שלו את הנושא. הבחירה ללמוד מפסוק מסוים קשורה לאותו דימוי בראש הנוגע לנושא הזה

וקשורה לאופן שהנושא הזה מובן ומוסבר. אני מניחה שהתהליך הוא דו-כיווני –

הפסוקים משפיעים על יצירת הדימוי וההבנה, ואז החכם חוזר לפסוקים כדי למצוא את המקור המדויק להבנה הזאת.

ב'מתן' זכיתי ללמוד מכמה חכמים גדולים, והשפעה ניכרת יש לרבי ומורי (שגם הנחה את התזה שלי), הרב ד"ר עוזי פוקס. ממנו למדתי להקשיב לקולות השונים שבטקסט – לדעות השונות שבאות לידי ביטוי באופן מפורש, אבל גם באופן סמוי – דרך המבנה והשקלא והטריא שבסוגיות. ממנו למדתי שמחלוקות בין הראשונים בדרך כלל מבטאות מחלוקות ו"זרמים" בסוגיות עצמן. את הכיוון הזה יישמתי גם בלימוד התנ"ך, בניסיון לזהות כיצד מחלוקות הפרשנים מבטאות את הקולות השונים שנמצאים כבר בטקסט עצמו. כתביו ושיעוריו של הרב מרדכי ברויאר, והתורה שלמדתי מפי תלמידיו, עזרו לבסס את התוכנות על אודות הקולות השונים או הבחינות השונות באופן מסודר ושיטתי יותר.

בספר שלפניכם אחפש גם את הקולות השונים הללו, את הכיוונים השונים שנמצאים כבר בתנ"ך, מקבלים שם וצורה בדברי חז"ל, במשנה ובגמרא, ואחר כך ביסוס ותמיכה בדרשות. כל קול מבטא רעיון מתוך שבעים הפנים של התורה, שמצטרפים יחד להבנה רחבה ומגוונת יותר של ההיבטים השונים של כל חג וכל פרט שלו. בעיונים אנסה להציג פרשנויות לפסוקי המקרא, כשחלקן עולות בפשטות מתוך הכתובים (בעיוני מקרא), וחלקן מתעוררות, ניוזנות ונתמכות מתוך דברי חכמים (בעיוני משנה ובעיוני דרשה).

אין כאן יומרה להציג את "הפירוש הנכון" או ה"יחיד" לטקסטים השונים, שכן לדעתי הכתובים סובלים פירושים שונים, כשאת חלקם ניתן לזהות מיד, וחלקם מתבהרים לאורך פירושי חז"ל לאורך התקופות. המטרה היא להציג פירושים טובים של דברי התורה ודברי חכמים, באופן שיתיישבו היטב בפסוקים ובלב. אני מקווה שהתרומה שלי תהיה בזיהוי הקולות הללו, הן בלימוד הישיר של התנ"ך והן מתוך הקשבה לפרשנות שעולה באופן גלוי בדברי חז"ל ולזו שאפשר לנסות לזהות בדבריהם. לאורך השנים האהבה הגדולה שלי לתנ"ך יחד עם ההשקעה הגדולה והמחויבות שלי לספרות חכמים הולידו חיפוש תמידי אחר הגשר בין השניים, בין התורה שבכתב לתורה שבעל פה. בעקבות כך, כאשר אני ניגשת למדרשי חז"ל מנחה אותי פרפרזה על אמירתו של עקביא בן מהללאל (אבות פ"ג מ"א):

דע מאין באת ולאן אתה הולך ולפני מי אתה (עתיד ליתן דין וחשבון).

כשנפגוש במדרשי חז"ל נשאל 'מאין באת' – על סמך אילו מרכיבים בטקסט נשען

פתיחה: מאוהל מועד לימי מועד

הפירוש? מהיכן הוא נובע מתוך הפסוקים – בין אם באופן ישיר, בפסוקים המפורשים כרגע, ובין אם בראייה רחבה של פסוקי תנ"ך נוספים? נסיף לכך את שאלת 'ולאן אתה הולך' – לאן הדרשה הזאת מוליכה אותנו ברמה המחשבתית? מדוע הדרשן בחר דווקא את הפסוקים הללו כדי ללמוד את ההלכה, ומה זה אומר על ההבנה שלו את הרעיון שבבסיס הדין? בחלק מהדיונים, אך לא בכלם, נשאל שאלה שלישית: 'ולפני מי' – מי הקהל של הדרשות? האם ההקשר הגיאוגרפי או ההיסטורי יכול להעניק ממד נוסף לבחירה דווקא בדרשה אחת על פני חברתה.

שהחיינו וקיימנו – ללימוד התורה שלי יש כמה מטרות. המטרה הראשונה היא להבין את דבר ה' ודברי חכמים ולעמוד על העומק של הרעיונות הרבים הגלומים בתורה ובספרות חז"ל. בכך אני מתחברת לדבר ה' כפי שהוא בא לידי ביטוי באופן ישיר בתנ"ך וכפי שהוא נמסר והתפרש בדברי חכמים לאורך הדורות. בעצם הלימוד אני יכולה להבין טוב יותר את העולם הדתי שלי וגם את מכלול האפשרויות הפרשניות והרעיוניות שגלומות בתוכו; המטרה השנייה של הלימוד היא להעניק בעזרת הרעיונות והתובנות עומק ומשמעות למעשה הדתי.

בעיניי, לימוד טוב הוא כזה שגם מבוסס במקורות באופן משכנע וגם משנה את האופן שבו אני מקיימת את ההלכה, בתשומת לב גדולה יותר לפרטים ובאופן שבו אני חווה את קיום המצווה. במדורי העיונים של הספר אני עמלה על ביסוס הרעיונות בכתובים, ובמדור 'שהחיינו וקיימנו' אנסה לגעת בחלק מן המשמעויות שעולות מהלימוד ואני מיישמת בחיים שלי.

הייתה לי הזכות להשתתף במחזור הראשון של תוכנית 'כתבוני' מבית 'מתן'. במתן זיהו גם את הצורך של עולם התורה בנשים כותבות שיתרמו מתורתן לארון הספרים המתפתח מדור לדור, וגם את הצורך של נשים בזמן, הקצאת משאבים ותמיכה מקצועית על מנת שיוכלו לכתוב את תורתן בין ההוראה להורות, ולהגשים את החלומות בתוך חיים עמוסים.

אני מודה לבית המדרש מתן על התורה שלמדתי לאורך השנים ועל האמון שלהם בתורה שיש לי לתת בחזרה: לרבנית מלכה בינה, מייסדת מתן והרוח החיה של המוסד, ולחיה בינה-כץ המנכ"לית, שדואגת במסירות נפש שכל התוכניות של מתן, ותוכנית כתבוני בפרט, יוכלו לצאת לפועל. אני רוצה להודות גם לתורמים הנדיבים של מתן לאורך הדורות, ושל תוכנית כתבוני בפרט, על החזון, הנדיבות והתמיכה. תודה להוצאת קורן-מגיד על הליווי בתהליך הוצאת הספר, החל מהאמון שנתנו בי לכתוב את הספר וכלה בהוצאתו בפועל: לרב משה גרוס שערך, דייק והידק;

ולרב ראובן ציגלר, לרבנית אוריה מבורך, לשמואל לעסרי ולאפרת גרוס על הניהול והדאגה שיצא מתחת ידינו דבר מתוקן. הליווי, הדחיפה והמקצועיות היו חשובים ביותר.

תודה לרב אמנון בזק על ההנחיה, על ההערות החשובות, הזמינות והמקצועיות ועל ההתעניינות החוזרת בהתקדמות הכתיבה. הרבה מתורתו משוקע בדבריי, בין באופן ישיר ובין באופן עקיף.

תודה לקבוצת הנשים שיחד איתי היו חלק מתוכנית כתבוני של מתן והוצאת קורן-מגיד, שהיו שותפות לדרך בכתיבה ובעצה טובה: לרבנית ד"ר שפרה אסולין, לרבנית ד"ר מרים וייטמן, לרבנית יעל ליבוביץ, לרבנית ד"ר מירב סויסה ולרבנית ד"ר שרון גלפר-גרוסמן, ובמיוחד לד"ר יעל ציגלר – אשת החזון של התוכנית – שהנהיגה את הקבוצה ועזרה בעצותיה הטובות והדרכתה הנעימה.

תודה לד"ר תמר קציר, חברת נח"ת בעבר וחברת האקדמיה ללשון עברית בהווה, על העצות הלשוניות והזמינות התמידית, ולד"ר מירי כהנא על הייעוץ בנוגע לתרגומים.

תודה לתלמידותי-חברותיי לאורך השנים – בסניפים השונים של 'מתן', במכללת אורות ובמכללת אפרתה, בנשמת, במדרשה כבר-אילן ובקהילות שלי בבית שמש ובשוב אדם (גבע בנימין). אני בטוחה שגם תוכנותיהן משוקעות בין דפי הספר. לבסוף, אני מודה מאוד למשפחתי, שתמכה ועודדה אותי בתהליך כתיבת הספר: להוריי ואחיי על התמיכה והעידוד; לילדיי שהתעניינו והתלהבו, שמעו חלק מן הרעיונות (ואף עזרו לי לזכור אותם כשהם צצו במהלך השבת); לאבי מורי פרופ' דניאל לסקר ולגיסי הרב בנימין דה-לה-פואנטה, שניאותו לעבור על הספר, השקיעו מזמנם ומניסיונם ועזרו לחדד את הניסוחים ואת הרעיונות.

לאישי היקר יואב אני מודה מאוד על שעורד אותי לקבל על עצמי את המיזם הזה, שליווה את הלכטים השונים שעלו במהלך הכתיבה והשיא עצות טובות מתוך זווית הראייה המיוחדת שלו. לאורך השנים למדתי ממנו על היכולת לאזן – בין הלימודים לחיים, בין המשפחה לכתיבה, בין הרצינות לקלילות, בין השכל להגש, בין הפרשנות למהות, ובין הלוגיקה והטקסט לבין הנשמה. הרבה מתורתי מושפעת במישרין ובעקיפין מהתורה ומצורת החשיבה של יואב. על כל אלו ועוד, תודה רבה.

פרק א

בין האדם לבין "המקום" ובין שבת ליום טוב

בשיר הילדים המפורסם, המשורר אהוד מנור שואל: "אז למה לא כל יום שבת?". השבת היא זמן שהילדים בשיר מחכים לקראתו וגם ההורים אוהבים אותו. בתקופות החגים של תשרי וניסן, לעיתים יש תחושה ש(כמעט) "כל יום שבת". האם זה אכן אותו הדבר? האם החוויה של השבתות אמורה להיות דומה לחוויה של החגים? בפרק הזה נדון מה המיוחד בשבת ובמה שונות השבתות מימי החגים והרגלים. ההבחנה בין שבתות לחגים תתבסס על ניסוחה של משנה המופיעה בשני מקומות שונים:¹ "אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד". משפט זה מסכם הברלים הלכתיים רבים בין השניים והוא הבסיס להבדלים נוספים, אך הוא גם מעורר כמה שאלות: מניין למדו שזהו ההבדל בין שבת ליום טוב? האם זהו ההבדל היחיד? ומה המשמעות של הברל זה מבחינה רעיונית?

עיוני מקרא

בין שבת ליום טוב – היתר תוצאה או היתר מלאכה
כדי לעמוד על ההבדל בין השבת לבין יום טוב, נפנה לפסוקי התורה שמהם ניתן

1. משנה ביצה פ"ה מ"ב, מגילה פ"א מ"ה.

ללמוד את ההבדלים. בני ישראל הצטוו על החג הראשון שלהם עוד קודם ששמעו את דיני השבת.

כך נאמר להם במצרים על חג המצות (שמות י"ב):

(טז) וּבַיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ וּבַיּוֹם הַשְּׂבִיעִי מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל מְלֶאכֶה לֹא יַעֲשֶׂה בָהֶם אֶךְ אֲשֶׁר יֹאכַל לְכָל נַפֶּשׁ הוּא לְבַדּוֹ יַעֲשֶׂה לָכֶם.

היום הראשון והשביעי של חג המצות הם מקראי קודש. מצד אחד אסור לעשות בהם כל מלאכה, ומצד שני מותר לעשות "אשר יאכל לכל נפש", ומכאן מקור הביטוי "אוכל נפש". עם ישראל עדיין אינו מכיר את איסורי השבת, אך יודע שבחג המצות, בחלק המוגדר 'מקראי קודש', יש איסור על כל מלאכה אך יש במלאכות חריגה לגבי הכנת אוכל.

את איסורי השבת המדויקים נפגוש בהמשך הספר, לדוגמה בעשרת הדיברות (שמות כ'):

(ח) זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקֹדְשׁוֹ: (ט) שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלֶאכֶתֶךָ: (י) וַיּוֹם הַשְּׂבִיעִי שַׁבַּת לַה' אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלֶאכֶה אֹתָהּ וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ עִבְדְּךָ וְאִמְתֶּךָ וּבַהֶמְתָּךְ וּגְרָם אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ: (יא) כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם וַיִּנַּח בַּיּוֹם הַשְּׂבִיעִי עַל כֵּן בֵּרַךְ ה' אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֶׁהוּ.

בשבת נאסרו כל המלאכות ואין שום תוצר או תכלית שהותרו. את המועדים נפגוש שוב, בצורה אחרת, בהמשך. פרשת המועדות שבספר ויקרא (פרק כ"ג) פותחת בכותרת כפולה:

(א) וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: (ב) דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם מוֹעֲדֵי ה' אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֵלֶּה הֵם מוֹעֲדֵי: (ג) שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלֶאכֶה וּבַיּוֹם הַשְּׂבִיעִי שַׁבַּת שַׁבְּתוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ כָּל מְלֶאכֶה לֹא תַעֲשׂוּ שַׁבַּת הוּא לַה' בְּכָל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם.

(ד) אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה' מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם בְּמוֹעֲדָם: (ה) בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ בֵּין הָעַרְפָּיִם פֶּסַח לַה': (ו) וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה חַג הַמִּצּוֹת לַה' שְׁבַעַת יָמִים מִצּוֹת תֹּאכְלוּ: (ז) בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה

פרק א: בין האדם לבין "המקום" ובין שבת ליום טוב

לְכֶם כָּל מְלֹאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ: (ח) וְהִקְרַבְתֶּם אֵשָׁה לְה' שְׁבַעַת יָמִים בַּיּוֹם
הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא קֹדֶשׁ כָּל מְלֹאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ.

לאחר הפתיחה "אלה הם מועדי", התורה מתייחסת לשבת, ולאחר מכן פותחת שוב "אלה מועדי ה'". הרמב"ן קובע שהפתיחה המחודשת באה להבחין בין השבת למועדים, כאשר דיני שבת הם מעין מאמר מוסגר כדי להדגיש את ההבחנה הזאת, ששבת אינה חלק מהמועדים אלא עומדת בפני עצמה.² בעוד שבשבת נאמר "כל מלאכה לא תעשו", במועדים, בחג המצות ושאר החגים למעט יום הכיפורים, נאמר: "כל מלאכת עבודה לא תעשו".

שני התיאורים הללו לאופי של יום טוב, נותנים שתי נקודות מבט על איסורי היום.³ הפסוקים בספר שמות מתמקדים בתכלית: אם המלאכה היא לצורך אוכל נפש, היא מותרת, ואם לא, היא אסורה. לעומת זאת, הפסוקים בספר ויקרא מתמקדים בתהליך – רק אם זו "מלאכת עבודה" היא אסורה. מתוך כך מתברר שיש מלאכות שהן אינן "מלאכת עבודה" אלא מלאכה מסוג אחר.

הרמב"ן (ויקרא כ"ג ז) משלב את שתי נקודות המבט הללו כך:

... אבל פירוש "מלאכת עבודה", כל מלאכה שאינה לצורך אוכל נפש, כענין שנאמר 'ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך' (שמות כ' ט), 'ובכל עבודה בשדה' (שם א' יד), 'ונעבדתם ונזרעתם' (יחזקאל ל"ו ט), 'וקין היה עובד אדמה' (בראשית ד' ב), ומלאכה שהיא באוכל נפש היא מלאכת הנאה לא מלאכת עבודה. וזה מתבאר בתורה, כי בחג המצות שאמר תחילה 'כל מלאכה לא יעשה בהם' (שמות י"ב טז), הוצרך לפרש 'אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם', ובשאר כל ימים טובים יקצר ויאמר 'כל מלאכת עבודה לא תעשו', לאסור כל מלאכה שאיננה אוכל נפש ולהודיע שאוכל נפש מותר בהן.

2. רמב"ן על ויקרא כ"ג ב ד"ה והנכון בעיני. הרמב"ן משווה זאת לפתיחה לבניית המשכן, גם שם יש כותרת שעוסקת בבניית המשכן, סטייה לדיון בשבת, ושוב כותרת שעוסקת בבניית המשכן והמשך פירוט הקשור לבניית המשכן. ההשוואה המבנית הזאת מצביעה על השבת כיוצאת דופן הן מול המשכן והן מול המועדים. על הדרך היא גם מצביעה על הקשר שבין המשכן למועדים, כפי שנראה בהמשך.

3. לפי יהודה הדסי הקראי (אשכול הכופר רמח, ק), ההיתר של אוכל נפש נאמר רק בפסח, ובחגים האחרים אין היתר כזה, שכן נקראו שבתון או בגלל קדושתם. לדעתו אין כאן שתי נקודות מבט.

ולא יאמר הכתוב לעולם באחד מכל שאר ימים טובים "כל מלאכה" ולא יפרש בהם היתר אוכל נפש, כי "מלאכת עבודה" ילמד על זה.

הרמב"ן מפרש את הפסוקים בספר ויקרא בעקבות הפסוק בספר שמות. מהפסוק בשמות, המתיר עשיית מלאכה לצורך אוכל נפש, הרמב"ן מסיק שמלאכות הכנת האוכל אינן מוגדרות כ"מלאכות עבודה" אלא כ"מלאכות הנאה". אומנם, יש אנשים שמבחינתם אלו "מלאכות הנאה" כיוון שהבישול עצמו מהנה אותם, אך גם לאנשים אחרים אפשר לומר שאלו מלאכות המפיקות הנאה מיידית. נשים לב כי הרמב"ן כולל ב"מלאכת עבודה" גם את מלאכות השדה, אף שהן נצרכות לאוכל נפש.⁴ נראה שמלאכה תעשייתית שאין בה הנאה מיידית של אכילה (על פי רוב) לא תיכלל באוכל נפש וגם לא במלאכת הנאה, שכן אלו ממש "מלאכות עבודה".⁵

בין שבת ליום טוב – בין מנוחה לשמחה

ניתן לראות מהפסוקים הללו את ההבדל ההלכתי בין שבת לבין יום טוב: בשבת נאסרה "כל מלאכה" וביום טוב רק "מלאכת עבודה" והותרו מלאכות לצורך אוכל נפש. ננסה להבין מה טיב ההבדל מבחינה רעיונית. בתורה יש כמה סיבות לאיסור מלאכה בשבת, ואחד הרעיונות שחוזר שוב ושוב הוא המנוחה. בעשרת הדיברות שבספר שמות נאמר שהשבת היא: "כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי". דיני השבת נובעים ממנוחת ה' ביום השביעי של הבריאה.⁶

4. הרב ד"ר י' בן נון (זכור ושמור, עמ' 21-22) מבחין בין ההופעות השונות של מצוות השבת, כאשר בחלקן נאסרות "מלאכות הבית" של בישול ואפייה (לדוגמה בפרשת המן, שמות ט"ז), ובחלקן נאסרות דווקא "מלאכות השדה" (כגון בשמות כ"ג י-טז, ל"ד כא). מכאן יש בסיס לחלוקה בין "מלאכת הנאה" ל"מלאכת עבודה".

5. בניסוח אחר, הרב ש"י זיון (המועדים בהלכה, עמ' ה-ו) מתייחס לשאלה אם היתר אוכל נפש הוא סימן למלאכות שהותרו או טעם למלאכות שהותרו. לשאלה זו ישנן כמה השלכות: א. האם הותרו גם מכשירי אוכל נפש, כדעת ר' יהודה (תוספתא מגילה פ"א ה"ז במהדרות ליברמן; בבלי שבת קל"ז ע"ב; ביצה כח ע"א-ע"ב; מגילה ז ע"ב, ועוד) או לא; ב. אילו מלאכות הותרו – כל המלאכות שנועדו ליצור אוכל (אם כי חלקן נאסרו מדרבנן) או רק מלאכות שקרובות לתוצר של האוכל, או שאינן "מלאכות עבודה" או מלאכות שעבד עושה לרבו. לדעות נוספות וסיכום היחס בין היתר "אוכל נפש" לאיסור "מלאכת עבודה", ראו באנציקלופדיה התלמודית, ערך יום טוב, סעיף ה', ובכיוון אחר: י' תבורי, מועדי ישראל, עמ' 63-68.

6. בראשית ב' א-ג.

פרק א: בין האדם לבין "המקום" ובין שבת ליום טוב

גם הדיברות שבספר דברים מתייחסים למנוחה (פרק ה):

(יב) שְׁמֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת לְקֹדֶשׁוֹ כְּאֲשֶׁר צִוָּךְ ה' אֱלֹהֶיךָ: (יג) שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעֵשִׂיתָ כָּל מְלֹאכְתְּךָ: (יד) וַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַה' אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלֹאכָה אֹתָהּ וּבִנְךָ וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ וְשׁוֹרְךָ וְחֹמְרְךָ וְכָל בְּהֵמְתְּךָ וְגַרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ לְמַעַן יָנוּחַ עַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ כָּמוֹךָ: (טו) וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּצְאָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם וּבְזָרַע נְטוּיָה עַל כֵּן צִוָּךְ ה' אֱלֹהֶיךָ לַעֲשׂוֹת אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת.

גם בספר דברים המנוחה היא חלק משמעותי מן המצווה, אם כי בספר דברים מצוות השבת קשורה גם לזכר יציאת מצרים, והמנוחה נועדה לוודא שגם העבדים והשפחות ינוחו.⁷ אם השבת היא זכר למנוחת ה' ביום השביעי, כפי שעולה בספר שמות מחד גיסא, ונועדה להשיג את מנוחתנו, ומנוחת האנשים שתלויים בנו, כפי שעולה בספר דברים מאידך גיסא, הגיוני הוא שיהיה אסור לעשות כל מלאכה. המלאכה מנוגדת למנוחה ונרחית מפניה.⁸

בניגוד לשבת, במועדים לא הוזכרה המנוחה. למה אפוא נועדו המועדים? בהמשך אנסה לפתח רעיון נוסף, אך לעת עתה אציע רעיון בסיסי, הקשור למוטיב השמחה. מוטיב זה רמוז בפרשת המועדות בספר ויקרא, בעיקר סביב חג הסוכות וארבעת המינים, אבל מפותח בפרשת המועדות שבספר דברים (פרק ט"ז):

(י) וְעֵשִׂיתָ חַג שִׁבְעוֹת לַה' אֱלֹהֶיךָ... (יא) וְשִׁמַּחְתָּ לְפָנָי ה' אֱלֹהֶיךָ אֹתָהּ וּבִנְךָ וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ וְהַלְוִי אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ וְהַגֵּר וְהַיִּתּוּם וְהָאֵלְמָנָה אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשִׁכְן שְׁמוֹ שָׁם... (יג) חַג הַסֻּכּוֹת תַּעֲשֶׂה לָךְ שִׁבְעַת יָמִים בְּאֶסְפָּה מִגֵּרְנֶךָ וּמִיִּקְבְּךָ: (יד) וְשִׁמַּחְתָּ בְּחֹגְךָ אֹתָהּ וּבִנְךָ וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ וְהַלְוִי וְהַגֵּר וְהַיִּתּוּם וְהָאֵלְמָנָה אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ: (טו) שִׁבְעַת יָמִים תַּחַג לַה' אֱלֹהֶיךָ

7. דברים דומים מובאים בשמות כ"ג יב.

8. על שני הפנים שיש לשבת, זה שקשור למעשה בראשית וזה שקשור ליציאת מצרים, ראו לדוגמה: מורה נבוכים ב' לא; הרב מ' ברויאר, פרקי מועדות א, עמ' 23-39; הרב י' בן נון, זכור ושמור, עמ' 15-26; הרב י' מדין, איפה ואיפה, עמ' 64-70. רד"צ הופמן (הקדמה לויקרא כ"ג) עומד על כך ששני הפנים של השבת – הפן הטבעי של בריאת העולם והפן ההיסטורי של יציאת מצרים – הם למעשה גם הפנים השונים שמתקיימים בחגים השונים.

בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' כִּי יִבְרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל תְּבוּאָתְךָ וּבְכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ
וְהָיִיתָ אֶךְ שְׂמֵחַ.

רעיון השמחה מופיע במפורש בחג השבועות וסוכות (פעמיים), ומדגיש את ההיבט של השמחה בחגים. אותם אנשים שאמורים לנוח בשבת, "אתה ובנך ובתך ועבדך ואמתך", אמורים לשמוח בחג, לצד אנשים נוספים, "הגר היתום והאלמנה אשר בקרבך", שאותם הם אמורים לשמח. גם תיאור שלושת הרגלים כ'חגים', שחוגגים אותם,⁹ רומז להיבטים חגיגיים ושמחים של מועדים אלו.

בהקשרים רבים בתורה, השמחה באה לידי ביטוי באמצעות אכילה. בתורה נמצא את השמחה על פי רוב מלווה באכילת קורבנות,¹⁰ אך בנביאים ובכתובים גם "אכילות" אחרות מביאות לידי שמחה.¹¹ אם כן, הסיבה שלא עושים במועדים מלאכות עבודה היא כדי לשמוח.¹² ממילא, אין צורך לאסור את כל המלאכות ויש היתר להתרכז ב"אוכל נפש" שמביא לידי ביטוי את השמחה.¹³ התורה מחייבת עונש מוות על מלאכה רק בשבת, אך לא ביום טוב,¹⁴ ובפשטות ניתן לומר שזאת משום

9. שמות כ"ג יד, וראו גם דברים ט"ז טו. השוו: שמואל א' ל' טז; תהלים מ"ב ה (ובאופן אחר שם ק"ז כז).
10. דברים י"ב ז, י"ד כו, כ"ז ז; יואל א' טז. מדברים כ"ז ז למדו חכמים שמקיימים את חובת השמחה ברגלים באמצעות הקרבת קורבנות שלמים. ראו: ספרי דברים פ"סקא סד, קז, קלח; בבלי פסחים קט ע"א, ועוד. וראו גם בפרק ג'.
11. מלכים א' ד' כ (באופן חיובי); ישעיהו כ"ב יג (באופן שלילי); קהלת ה' יז-יט; ט' ז; נחמיה ח' יב. חכמים קשרו בין שמחת החג באמצעות אכילה לפסוק בנחמיה ח' יב. ראו: בבלי ביצה טו ע"ב.
12. בקרב חז"ל ישנה מחלוקת עד כמה שמחת יום טוב היא עיקרון מכונן (בבלי ביצה ט ע"ב – י ע"א, טו ע"ב). לדעת פרופ' ח' אלבק (מועד, עמ' 282-283) הדינים שקשורים ל"שמחת יום טוב" אינם נובעים מהחוב לשמוח ביום טוב (שקשור לאכילת שלמים), אלא נובעים מההגדרה של מקרא קודש כיום מקודש לאכילה, שתייה וכסות נקייה (לדוגמה: מכילתא דר"י בא פרשה ט' על סמך נחמיה ח' י; ספרא אמור פרשה י"ב סוף פרק יד אות ד; ספרי במדבר פנחס פ"סקא קמו, ועוד). ראו גם: ראב"ע על ויקרא כ"ג כז. מכל מקום, נראה שיש קיום של מצוות שמחת יום טוב באמצעות שלמים מחד גיסא, ובאכילה ושמחה כלליים מאידך גיסא. ראו על כך מחלוקת בין הרמב"ם (הלכות יום טוב פ"ו הי"ז) לתוספות (מועד קטן יד ע"ב ד"ה עשה דיחיד). וראו גם אצל הרב ש"י זיין, המועדים בהלכה, עמ' טו-טז.
13. השוו את דברי הרמב"ם בהלכות שבת פכ"ד הי"ב לדבריו בהלכות יום טוב פ"א ה"ה.
14. שמות ל"א יד, במדבר ט"ו לה (עונש מוות על חילול שבת), לעומת ויקרא כ"ג ח (ועוד, מציינים איסור לאו בקשר למלאכה ביום טוב). וראו: תוספתא ביצה פ"ד ה"ד במהדרות ליברמן; בבלי שבת צה ע"א ובמקבילות.

פרק א: בין האדם לבין "המקום" ובין שבת ליום טוב

שבשבת יש בכך פגיעה במנוחה כביטוי לאמונה בה' כבורא העולם (וכמי שהוציא אותנו ממצרים), אבל אין בכך בהכרח פגיעה בשמחה ביום טוב. כפי שנראה בהמשך, הצגת ההבדל בין השבת ליום טוב כמנוחה מול שמחה היא רק חלק מהסבר רחב יותר של ההבדל בין שבת לבין יום טוב. לשם כך, נראה הבדל נוסף בין שבת ליום טוב, כפי שמופיע במשנה.

עיוני משנה

מחלוקת בית הלל ובית שמאי – הוצאה מרשות לרשות ביום טוב
המסכת במשנה שמוקדשת לדיני יום טוב נקראת 'מסכת יום טוב', שכן היא נוגעת לכלל הימים הטובים, או 'מסכת ביצה', על שם המילה הראשונה של המסכת.¹⁵ קריאת המסכת על שם מאכל מיטיבה לתאר באופן סמלי את המוקד של יום טוב כפי שראינו לעיל – האוכל. הביצה מכילה בתוכה ממד נוסף – ממד ההפתעה והחידוש, שכן ביצה יכולה להיווצר במהלך יום טוב עצמו. אחד הנושאים שהמשנה עוסקת בהם לא מעט, בדיון על אוכל, הוא היחס בין ההיתר להכין את האוכל ביום טוב לצורך להכין את מצרכי האוכל לפני יום טוב.
מסכת ביצה עוסקת בדברים שמותרים ואסורים לצורך הכנת האוכל ביום טוב, מה נחשב "אוכל נפש", אילו פעולות הותרו לצורך אוכל נפש, וכיצד שומרים על צביונו של יום טוב בזמן שהותרו מלאכות אוכל נפש. במסגרת הזאת מתברר הבדל אפשרי ומהותי נוסף בין שבת לבין יום טוב.
וכך נאמר בחטיבה של המחלוקות בין בית הלל לבית שמאי (משנה ביצה פרק א):

[ה]... בית שמאי אומרים אין מוציאים לא את הקטן ולא את הלולב ולא את ספר תורה לרשות הרבים, ובית הלל מתירין...
[ט] בית שמאי אומרים אין משלחין ביום טוב אלא מנות, ובית הלל אומרים משלחין בהמה חיה ועוף בין חיין בין שחוטין משלחין יינות שמנים וסלתות וקטניות אבל לא תבואה, ורבי שמעון מתיר בתבואה.

15. ח' אלבק, מועד, עמ' 283.

במשנה ה, בית הלל ובית שמאי חולקים בנושא הוצאה מרשות לרשות. במשנה ט הם חולקים אם מותר לשלוח אוכל מביתו של אחד לביתו של האחר. בית שמאי מתירים רק "מנות", בעוד שבית הלל מתירים גם מצרכים שאינם מעובדים, חומרי גלם המיועדים (באופן כללי) להכנת אוכל. רבים יזהו כאן רמז למשלוחי המנות של חג הפורים ("ומשלוח מנות איש לרעהו") או למשלוחי המנות של ימי עזרא ונחמיה (נחמיה ח):

(ט) וַיֹּאמֶר נְחֻמְיָה הוּא הַתְּרֻשָׁתָא וְעֻזְרָא הַכֹּהֵן הַסֹּפֵר וְהַלְוִיִּים הַמְּבִינִים אֶת הָעַם לְכָל הָעַם הַיּוֹם קִדְשׁ הוּא לֵה' אֱלֹהֵיכֶם אֵל תִּתְּאָבְלוּ וְאֵל תִּכְבּוּ כִּי בּוֹכִים כָּל הָעַם כְּשִׁמְעָם אֶת דְּבַרֵי הַתּוֹרָה: (י) וַיֹּאמֶר לָהֶם לָכוּ אֲכַלוּ מִשְׁמַנִּים וּשְׁתוּ מִמֵּתְקִים וּשְׁלַחוּ מִנּוֹת לְאִין נֶכּוֹן לוֹ כִּי קִדְוֵשׁ הַיּוֹם לְאַדְנִינוּ וְאֵל תִּעְצְבוּ כִּי חֲדוֹת ה' הִיא מְעֻזָּכֶם: (יא) וְהַלְוִיִּים מַחֲשִׂים לְכָל הָעַם לֵאמֹר הַסּוּ כִּי הַיּוֹם קִדְשׁ וְאֵל תִּעְצְבוּ: (יב) וַיִּלְכוּ כָל הָעַם לֵאכֹל וּלְשִׁתּוֹת וּלְשַׁלַּח מִנּוֹת וּלְעֲשׂוֹת שִׂמְחָה גְדוֹלָה כִּי הִבִּינוּ בְּדַבְרֵים אֲשֶׁר הוֹדִיעֵנו לָהֶם.

בקריאת התורה בא' בתשרי (ראש השנה) בימי עזרא ונחמיה, העם התאבל ובכה. כתגובה לכבי, נחמיה הדריך אותם שביום זה יש דווקא לשמוח על ידי אכילה ושתייה.¹⁶ כדי לדאוג שכולם יוכלו לאכול ולשתות, נחמיה הנחה אותם גם לשלוח מנות "לאין נכון לו", כלומר למי שלא היה לו מן המוכן.¹⁷ לדעת רוב הפרשנים, המחלוקת במשנה ט בין בית הלל לבית שמאי אינה נוגעת להוצאה מרשות לרשות, שעליה נחלקו במשנה ה, אלא לגזרות חכמים הקשורות לטרחא או לעובדין דחול'.¹⁸ ועם זאת, אפשר שהמחלוקת הזו עוזרת להבין את הדעות של בית הלל ובית שמאי גם במשנה ה:

16. זהו אחד המקורות לחובת השמחה ביום טוב, המנותקת מחובת השמחה שבאה לידי ביטוי באכילת שלמים. ראו לעיל, הערה 12.
17. כפי שניתן לראות כבר בתורה, מצוות השמחה אינה מצטמצמת לבני הבית בלבד, אלא מתרחבת גם לחלשים שבחברה. וראו: פסיקתא דרב כהנא עשר תעשר, י' י, עמ' 173-174; וכן ברמב"ם בהלכות יום טוב פ"ו הי"ח.
18. מדברי הרמב"ם בפירושו המשנה (ואפשר שגם מראשונים אחרים) עולה שהמחלוקת בין בית הלל לבית שמאי נוגעת להתנהלות ביום טוב שדומה ליום חול, ואינה קשורה להוצאה מרשות לרשות. ברם, לדעת המאירי (על ביצה יד ע"ב), המחלוקת נוגעת (גם) להיתר הוצאה מרשות לרשות ביום טוב, בדברים שלא מוכח שימשו לסעודת היום. גם לדעת הבית יוסף והרמ"א (או"ח תקט"ז), מה שהתירו לשלח התירו גם להוציא מרשות לרשות (וראו ט"ז שם, ס"ק א). המשנה אינה נוקטת בפועל 'להוציא' אלא 'לשלח', ואפשר שזה נועד לרמזו למקור למנהג הזה בתנ"ך.

פרק א: בין האדם לבין "המקום" ובין שבת ליום טוב

לדעת בית שמאי – מותר 'לשלח מנות' בין אם מנות של חֲבֵרוֹת כמו בפורים "איש לרעהו" ובין אם מנות של צדקה כמו בראש השנה של נחמיה "לאין נכון לו", כיוון שמופיעה המטרה של "אוכל נפש". אפשר לומר שבית שמאי יצדיקו את האמצעים רק אם המטרה ברורה ומדויקת – מנות ממשיות, שייאכלו דווקא ביום טוב. לעומת זאת, בית הלל יאפשרו לשלוח (ולהוציא) גם מצרכים גולמיים, ולהתיר בידי המקבלים את הבחירה איזה אוכל להכין וכיצד. עד היום, משקי בית שונים מתלבטים באופן דומה לגבי משלוחי המנות של פורים – אם לשלוח מאכלים מוכנים שייאכלו בסעודת היום או לשלוח מיני מאכלים קנויים או גולמיים שלא ישמשו דווקא לסעודה ויאפשרו למקבלי המשלוח להחליט אם ומתי "לצרוך" את ה"מנות" שקיבלו.

מחלוקת בית הלל ובית שמאי – היתר הוצאה ביום טוב

ממשנה ה מתברר שהמחלוקת בין בית הלל לבין שמאי רחבה מאוד. בית שמאי, עקביים בשיטתם, אינם מאפשרים פגיעה בחג לכל צורך אחר. אבל בית הלל מאפשרים לא רק לשלוח מיני אוכלים אלא גם להוציא קטן, לולב וספר תורה לרשות הרבים. הם אינם מסבירים מדוע, אבל אפשר בוודאי לראות שאף אחד מן הדברים הללו לא קשור לאוכל נפש.

למשנה הזאת יש משקל נוסף, והוא עולה כאשר מעיינים במשניות מסכת שבת. למרות שהמשך הפרק הראשון עוסק בהכנות שונות לשבת, הנושא של המשנה הראשונה במסכת שבת הוא הוצאה מרשות לרשות,¹⁹ תוך התייחסות לעני שעומד מחוץ לפתח הבית ונותן או מקבל דבר מה מבעל הבית שעומד בתוך הבית. מלבד משנה זו, חלק נכבד מהמסכת מוקדש לנושא זה. פרק א' עוסק בהכנות בערב שבת ובמלאכות שנעשות בערב שבת ונכנסות לתוך השבת, ובתווך מופיעה המשנה האוסרת על חייט לצאת במחטו ועל הבלר בקולמוסו לקראת השבת (משנה ג). פרקים ב'–ד' עוסקים בקו התפר שבין שבת ליום טוב, ובעיקר בהדלקת הנרות ובהכנת האוכל ושמירתו חם בשבת לקראת הסעודה. פרקים ה'–ו' עוסקים בלבוש שמוותר לצאת בו במהלך השבת. סוגי הלבוש המותרים והאסורים מבוססים על הגדרות וגדרים של הוצאה מרשות לרשות. הפרקים הללו הם המשך לפרקים העוסקים בהכנות לשבת, שכן יש בהם הגדרות שמשיפיעות על ההכנה וההתארגנות לשבת, בכל הנוגע לבגדים שלובשים, אך גם הם עוסקים בדיני הוצאה מרשות לרשות.²⁰

19. פ"א מ"א: "יציאות השבת שתיים שהן ארבע בפנים ושתיים שהן ארבע בחוץ..."

20. גם הרב ד"ר א' וולפיש (6 פרקים, עמ' 83–93) מצביע על הקשרים הסגנוניים שבין הפרקים.

באופן מחושב למדי, הפרק השביעי של מסכת שבת עוסק במלאכות שבת. אומנם היה הגיוני לציין את ל"ט אבות המלאכה כבר בתחילת המסכת, אך כפי שראינו – חלקה הראשון של המסכת מוקדש להכנות לשבת, וכך רבי מיקם את איסורי המלאכה של היום השביעי דווקא בפרק השביעי.²¹

המלאכה האחרונה ברשימת ל"ט המלאכות היא מלאכת הוצאה מרשות לרשות, ודווקא בה מתחיל הפירוט של האיסורים. מסוף פרק ז' ועד סוף פרק ט' העיסוק הוא על פי רוב²² בשיעורים השונים של חפצים שונים לעניין איסור הוצאה מרשות לרשות. גם פרקים י"א-י"ב עוסקים באופנים השונים שניתן להוציא מרשות לרשות. שאר מלאכות שבת, למעט אלו שפורטו בפרקים ב'-ד', נידונות במהלך פרקים י"ב-ט"ז. מתברר שהמשנה מקדישה כחמישה פרקים ליותר משלושים מלאכות, כאשר למלאכת הוצאה מרשות לרשות הוקדשו שישה פרקים וחצי, לצד אזכורים נוספים, ואף המשנה הראשונה של המסכת הוקדשה לכך. נוסף לכך שחלק נכבד מסוף המסכת (פרקים י"ז-כ"ד) עוסק בדיני דרבנן ומוקדש לדיני מוקצה, שחלק מהפרשנים סבורים שהם נוצרו כסייג לאיסור ההוצאה מרשות לרשות.²³ כל זאת בלי להתייחס למסכת שלמה נוספת – מסכת עירובין – שעוסקת אף היא בגדרים הבסיסיים של הרשויות השונות.

21. הסידור הזה של המסכת הוא גם סידור כרונולוגי (כפי שניתן למצוא במסכתות נוספות, כגון יומא, פסחים, שביעית, תמיד וכו'), אך יש בו גם ממד פרשני, שכן השבת אינה עומדת בפני עצמה בתורה, אלא ההכנות לה קודם כניסתה הן חלק ממנה.
22. כמחצית פרק ט' נראית לא קשורה ועוסקת בדרשות פסוקים סביב המוטיב "אף על פי שאין ראיה לדבר, זכר לדבר". עיון מדויק יגלה שיש קשר בין (לפחות חלק מ) דרשות הפסוקים לבין שיעורי ההוצאה מרשות לרשות. המשנה הראשונה בחטיבה מביאה דרשה שמסבירה את השיעור המינימלי של חרס שהוא שימושי, ובשל כך מתחייבים על הוצאתו בשבת. הסברים דומים עולים מן המשניות הבאות. כך דרשת ר' עקיבא (פ"ט מ"א) שעבודה זרה מטמאה במשא מהווה בסיס לאיסור הוצאת משמשי עבודה זרה שמופיע במ"ו (ראו גם: נ' זהר, קובץ זר, עמ' 353-366). הדרשה על מספר הזרעים (חמשה) שניתן לזרוע בגינה (מ"ב) מהווה הקרמה לדעת ר' יהודה בן בתירא במ"ז: "המוציא... זרעוני גינה פחות מכגורגרת, רבי יהודה בן בתירא אומר חמשה" (השוו: הרב א' וולפיש, מן הנעשה, עמ' 140-145). נראה שחטיבה זו מלמדת שהעורך של חפצים שונים – ובהמשך לכך, השיעור שלהם לעניין הוצאה – נקבע לא רק על פי חשיבותם לבעליהם אלא גם בשל המשמעות ההלכתית שמוענקת לשיעורים.
23. דעת הראשונים הזאת מבוססת, בין היתר, על הסוגיה שנראה בחלק הבא. וראו גם דברי הרב י' מרן (איפה ואיפה, עמ' 67-68) על הקשר בין ההקפדה על איסור ההוצאה בימי נחמיה וגזרות המוקצה. יש כמה טעמים שונים לאיסורי המוקצה, ואחד מהם הוא כסייג להוצאה מרשות לרשות. ראו גם לעיל הערה 13.

פרק א: בין האדם לבין "המקום" ובין שבת ליום טוב

מכל זה עולה שמלאכת הוצאה מרשות לרשות היא מלאכה בעלת חשיבות בכל הנוגע להלכות שבת. כאשר מוסיפים לכך את מחלוקת בית הלל ובית שמאי שעוסקת באיסור הוצאה מרשות לרשות ביום טוב, עולה שמלאכה זו עשויה להיות גם בעלת משמעות בהבדל בין שבת לבין יום טוב. אומנם בית שמאי אינם מבחינים בין שבת ליום טוב בעניין הוצאה מרשות לרשות, אבל בית הלל כן, ולא רק בקשר לאוכל. מה טיבה של מלאכה זו, ומדוע היא כל כך משמעותית?

עיוני דרשה

בין שבת ליום טוב – היתר הוצאה או היתר מלאכה
הגמרא עוסקת ביחס בין שבת ליום טוב בהקשר למחלוקת בין בית הלל לבית שמאי בנוגע להוצאה מרשות לרשות (תלמוד בבלי ביצה דף יב ע"א):

משנה. בית שמאי אומרים: אין מוציאין לא את הקטן, ולא את הלולב, ולא את ספר תורה לרשות הרבים. ובית הלל מתירין.

גמרא. תני תנא קמיה דרבי יצחק בר אבדימי: השוחט עולת נדבה ביום טוב לוקה.

אמר ליה: דאמר לך מני – בית שמאי היא, דאמרי: לא אמרינן מתוך שהותרה הוצאה לצורך – הותרה נמי שלא לצורך. דאי בית הלל – הא אמרי: מתוך שהותרה הוצאה לצורך – הותרה נמי שלא לצורך. הכא נמי, מתוך שהותרה שחיטה לצורך – הותרה נמי שלא לצורך.

מתקיף לה רב יוסף: ...²⁴ אלא, מדלא מפלגי באבנים, שמע מינה: בהוצאה שלא לצורך פליגי. ואף רבי יוחנן סבר: במתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה נמי שלא לצורך פליגי.

תרגום: שנה התנא לפני רבי יצחק בר אבדימי: מי ששוחט עולת נדבה ביום טוב לוקה (עובר על איסור).

24. רב יוסף חולק על ההסבר שיובא בהמשך ומחזק את ההסבר הזה מתוך כך שטלטול והוצאת אבנים לא הותרו. יש שהבינו שרב יוסף טוען שהמשנה אינה מתירה הוצאת אבנים, וממילא היתר ההוצאה מרשות לרשות מוגבל (וראו בהערה הבאה), ואחרים הבינו שמדובר על איסור המוקצה של אבנים, שהוא למעשה גדר לאיסור הוצאה מרשות לרשות (רש"י שם ד"ה ליפלגו באבנים).

אמר לו (רבי יצחק בר אבדימי): מי ששנה לך זאת, כדברי מי הוא? כבית שמאי הוא, שאמרו: לא אומרים מתוך שהותרה הוצאה לצורך, הותרה גם שלא לצורך. שכן אם (הברייתא) היא לדעת בית הלל, הרי הם אמרו: מתוך שהותרה הוצאה לצורך, הותרה גם שלא לצורך. גם כאן, מתוך שהותרה שחיטה לצורך, הותרה גם שלא לצורך.

הקשה רב יסף... אלא, מתוך שבית שמאי ובית הלל אינם חולקים בנוגע לאבנים, לומדים שבהוצאה שלא לצורך הם חולקים. ואף רבי יוחנן סבר שהם חולקים אם מתוך שהותרה הוצאה לצורך היא הותרה גם שלא לצורך.

הגמרא מביאה שני הסברים למחלוקת בית הלל ובית שמאי לגבי הוצאת קטן, לולב וספר תורה מרשות לרשות. ההסבר הראשון, שצוטט כאן, מוכר יותר: "מתוך שהותרה הוצאה לצורך הותרה נמי (גם) שלא לצורך", כלומר, כיוון שהתירו הוצאה מרשות לרשות לצורך אוכל נפש, התירו זאת גם שלא לצורך אוכל נפש.²⁵ בהמשך לכך מסביר רבי יצחק בר אבדימי שלדעת בית הלל לא יהיה איסור (או לכל הפחות עונש) על שחיטת עולה ביום טוב (שלא אוכלים אותה), שכן השחיטה הותרה לצורך אוכל נפש, ולכן גם הותרה לצורך אחר – כגון הקרבת קורבן.

לכאורה, ההסבר הזה מוזר למדי – האם מתוך שהותרו מלאכות בשבת לצורך פיקוח נפש הן יותרו גם שלא לצורך פיקוח נפש?²⁶ ברור לנו שלא. אם כן מדוע נאמר שאם מלאכת הוצאה או מלאכות אחרות הותרו לצורך אוכל נפש, כגון לצורך משלוח מנות, הן יותרו גם לצרכים אחרים?

דע מאין באת – נראה שהתשובה לשאלה זו מופיעה לעיל – בהבדל בין הפסוק בשמות שהתיר לעשות מלאכה לצורך אוכל נפש, והתרכז בתוצר, ובין הפסוקים בספר ויקרא שאסרו רק "מלאכת עבודה", כלומר התרכזו בתהליך.²⁷ לפי ההסבר הזה של הגמרא, בית שמאי רואים בפסוק בשמות עיקר – רק מה שמשיג "אוכל נפש" מידי מותר. לעומת זאת, בית הלל רואים בפסוקים בספר ויקרא עיקר – אם

25. מדברי ראשונים רבים משמע שההיתר הוא לא "שלא לצורך כלל" (כדעת רש"י על אתר), אלא "שלא לצורך אוכל נפש" אך לצרכים אחרים. ראו: ר"ח (שמצריך צורך מצווה), ותוספות שם ד"ה ה"ג רש"י (שכולל כל צורך יום טוב).

26. כך שואל האור זרוע חלק א – שאלות ותשובות סימן תשנ"ד.

27. ראו: הרב ש"י זיין, המועדים בהלכה, עמ' ה-ו, ובאחרונים הנוספים שמזכיר שם.

פרק א: בין האדם לבין "המקום" ובין שבת ליום טוב

המלאכה מועילה לאכילה, היא תהיה מותרת, כי היא כבר אינה מלאכת עבודה. אם כן, אפשר לומר שבית הלל ובית שמאי נחלקו אם התהליך הוא העיקר או התוצר.²⁸ הגמרא מביאה הסבר נוסף:

מתקיף לה רבה: ממאי דבית שמאי ובית הלל בהא פליגי? דלמא בערוב והוצאה לשבת ואין ערוב והוצאה ליום טוב קא מיפליגי? מר סבר: ערוב הוצאה לשבת וערוב הוצאה ליום טוב, ומר סבר: ערוב הוצאה לשבת, ואין ערוב הוצאה ליום טוב, כדכתיב 'ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת' (ירמיהו י"ז כב), בשבת – אין, ביום טוב – לא.

תרגום: מקשה עליו רבה: מניין שבית שמאי ובית הלל חולקים בכך? שמא הם חולקים אם יש עירוב והוצאה לשבת ואין עירוב והוצאה ליום טוב? לדעה אחת עירוב (נדרש לצורך) הוצאה לשבת ועירוב הוצאה ליום טוב, ולדעה אחרת, עירוב (נדרש לצורך) הוצאה לשבת, ואין עירוב (נדרש לצורך) הוצאה ליום טוב, כמו שכתוב: 'ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת' (ירמיהו י"ז כב) בשבת נאמר, ולא ביום טוב.

רבה מציע שמחלוקת בית הלל ובית שמאי אינה נוגעת לכלל המלאכות, אם הותרו גם שלא לצורך אוכל נפש, אם הן מלאכות אוכל נפש באופן כללי, אלא המחלוקת קשורה למלאכת הוצאה. לפי הצעה זו, בית הלל מבינים שמלאכת הוצאה היא מלאכה מיוחדת לשבת ולא ליום טוב. אומנם רב יוסף ורבי יוחנן חלוקים על ההצעה הזאת של רבה, אבל יש לה הדים בסוגיות נוספות בתלמוד.²⁹ המקום המרכזי של מלאכת הוצאה במסכת שבת תומך אף הוא בכיוון הזה. לפי ההסבר הזה, אפשר לנסח מחדש את הכלל המבחין בין יום טוב לשבת כך: "אין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש

28. כאמור לעיל (הערה 25), חלק מהראשונים מחפשים את האלמנט שבו המלאכה תישאר "מלאכת הנאה" כלשון הרמב"ן, ולא "מלאכת עבודה". ההיתר אומנם נרחב יותר ואינו מתמקד רק באוכל נפש, אלא בצורך יום טוב או בהגדרה רחבה יותר של "אוכל נפש" כדבר שמוזן ומשמח את הנפש.
29. ראו תוספות כתובות ז ע"א ד"ה מתוך שהותרה לצורך. למעשה, גם דעת רבי עקיבא שלא אומרים 'מתוך' או 'הואיל' (בבלי פסחים ה ע"א-ע"ב) עשויה לתמוך בהסבר זה. רעיון זה מופיע שוב, באופן ספציפי לגבי יום הכיפורים (למרות הרמיון שלו לשבת) בימא סו ע"ב (ואומנם ראו כריתות יד ע"א). וראו: הרב י' שילת, מהלכות המועדים, עמ' 38-42.

ומלאכת הוצאה בלבד". עם זאת, למעט ציטוט מספר ירמיהו שתומך בקשר בין הוצאה מרשות לרשות לשבת דווקא, אין הסבר מדוע מלאכת הוצאה חריגה ביום טוב. בהמשך אציע רעיון נוסף שעולה מתוך ההבדלים הללו בין שבת לבין יום טוב. לשם כך, נחזור למלאכת הוצאה ונדון במקור שלה ובמשמעותה.

מקראות קודש

הוצאה מרשות לרשות והמפגש הראשון עם השבת

חלק מהראשונים מצביעים על מלאכת הוצאה כמלאכה שקשה לתפוס את הבעייתיות שבה: שום שינוי לא נעשה בגוף החפץ והוא בסך הכול נע ממקום למקום. באופן אינטואיטיבי, קשה לראות איזו מלאכה נעשתה כאשר אדם הוציא חפץ מרשות לרשות. בעלי התוספות אף מכנים אותה "מלאכה גרועה"³⁰. הראשונים מוסיפים שכיוון שמלאכת הוצאה מרשות לרשות היא מלאכה נפוצה, שאפשר להיתקל בה שוב ושוב,³¹ המשנה פתחה בסוג של "הקדמה" להסביר שזאת מלאכה אסורה,³² ועל רקע ההקדמה הזאת נבין את האיסורים שיבואו בהמשך.³³

הסבר אחר לפתיחת המסכת דווקא במשנה זו³⁴ נוגע בחשיבות של מלאכת הוצאה בתוך הלכות שבת, כפי שנרמז לעיל. לשם כך נצטרך להבין מניין מגיע האיסור הזה, שאינו מובן מאליו. בניגוד לרוב מלאכות שבת, דווקא איסור הוצאה

30. תוספות שבת ב ע"א ד"ה יציאות השבת. בהמשך לכך, ההסבר לכך שאין איסור הוצאה ביום טוב הוא משום שזו מלאכה גרועה. ראו תוספות ביצה יב ע"א ד"ה דלמא בערוב והוצאה קמיפלגי, וראו גם מהרש"ל, ים של שלמה, ביצה פ"א סימן ל'.

31. תוספות שבת ב ע"א ד"ה יציאות השבת. דברים דומים לשני ההסברים הללו כתב הרמב"ם בפירושו המשנה (שבת פ"א מ"א).

32. ההקדמה נוגעת גם למשנה שמזהירה את החייט שלא יצא במחטו (ר"ן על הרי"ף על אתר). גם את המשנה הבאה האוסרת להיכנס להסתפר סמוך למנחה ניתן לראות כהקדמה למשנת החייט, כדי לציין את החשיבות לייצר הרחקות כדי לא להגיע לידי עברה (השווה לפירוש הרמב"ם למ"ב). לדעת הרב י' שביב (מדוע פתחה, עמ' רכח-רל), ולדעת הרב ד"ר א' וולפיש (ששה פרקים), פתיחת המסכת בידי הרחקות נועדה גם לייצר מסגרת של הרחקה לשבת.

33. אפשר שהמשנה הקדימה את משנת העני ובעל הבית כדי להתייחס למלאכת הוצאה, אך כיוון שהמלאכה עדיין סתומה, התוספתא (שבת פ"א) הגדירה את רשויות השבת השונות כהקדמה למשנה זו. כך גם פתח הרמב"ם את הפירוש למשנה הראשונה במסכת.

34. פרופ' א' גולדברג (שבת, עמ' 2-4) מציע שני הסברים נוספים לפתיחה זו: האחת, הרצון לפתוח את המסכת במספרים, כמו במסכתות אחרות (וראו גם ח' אלבק, מועד, עמ' 12); והשנייה, הבלטת הדיון באיסורי מלאכת הוצאה כיוון שהם נמצאים במוקד מחלוקת בין הפרושים לבין הצדוקים.

פרק א: בין האדם לבין "המקום" ובין שבת ליום טוב

מרשות לרשות מפורש בתורה עצמה.³⁵ כפי שעולה מהגמרא, למלאכה זו ניתן למצוא אפילו שני מקורות שונים.

דע מאין באת – הגמרא בעירובין (יז ע"א) לומדת את איסור ההוצאה מרשות לרשות מפרשת המן (שמות ט"ז):

(כז) וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יֵצְאוּ מִן הָעַם לְלֶקֶט וְלֹא מִצָּאוּ: (כח) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה עַד אָנֹכָה מֵאַנְתֶּם לְשֹׁמֵר מִצְוֹתַי וְתוֹרָתִי: (כט) רְאוּ כִּי ה' נָתַן לָכֶם הַשְּׁבֶת עַל כֵּן הוּא נָתַן לָכֶם בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי לֶחֶם יּוֹמִים שְׁבוּ אִישׁ תַּחְתּוֹ אֶל יֵצֵא אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי: (ל) וַיִּשְׁבְּתוּ הָעַם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי.

האיסור שנאמר לבני ישראל היה האיסור לצאת ללקוט מן בשבת (ולהכניס אותו חזרה לתוך הבתים). את ההימנעות של בני ישראל מהיציאה ללקוט את המן התורה מגדירה כשביתה של העם ביום השביעי. ה' שבת מהורדת המן, והעם שבת מהיציאה ללקט את המן ולהביא אותו לבתיהם.

לעומת זאת, או לצד זאת, הגמרא בשבת (צו ע"ב) לומדת איסור הוצאה מהפסוקים שעוסקים בבניית המשכן (שמות ל"ו):

(א) וְעָשָׂה בְצִלָּאֵל וְאֶהְלִיָּאב וְכָל אִישׁ חָכֵם לֵב אֲשֶׁר נָתַן ה' חָכְמָה וּתְבוּנָה בְּהִמָּה לְדַעַת לַעֲשׂוֹת אֵת כָּל מְלָאכְתָּ עֲבַדְתָּ הַקֹּדֶשׁ לְכָל אֲשֶׁר צִוָּה ה': (ב) וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל בְּצִלָּאֵל וְאֶל אֶהְלִיָּאב וְאֶל כָּל אִישׁ חָכֵם לֵב אֲשֶׁר נָתַן ה' חָכְמָה בְּלִבּוֹ כָּל אֲשֶׁר נִשְׂאוּ לְבוֹ לְקַרְבָּה אֶל הַמְּלָאכָה לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ: (ג) וַיִּקְחוּ מִלִּפְנֵי מֹשֶׁה אֵת כָּל הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר הֵבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמְלָאכְתָּ עֲבַדְתָּ הַקֹּדֶשׁ לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ וְהֵם הֵבִיאוּ אֵלָיו עוֹד נְדָבָה בְּבִקְרָא בְּבִקְרָא: (ד) וַיָּבִאוּ כָּל הַחֲכָמִים הָעֹשִׂים אֵת כָּל מְלָאכְתָּ הַקֹּדֶשׁ אִישׁ אִישׁ מִמְּלָאכְתּוֹ אֲשֶׁר הֵמָּה עֹשִׂים: (ה) וַיֹּאמְרוּ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר מְרִבִּים הָעַם לְהֵבִיא מִדֵּי הָעֶבֶדָה לְמְלָאכָה אֲשֶׁר צִוָּה ה' לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ: (ו) וַיִּצַּו מֹשֶׁה וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בְּמַחְנֵה לֵאמֹר אִישׁ וְאִשָּׁה אֶל יַעֲשׂוּ עוֹד מְלָאכָה לְתַרוּמַת הַקֹּדֶשׁ וַיִּפְלֵא הָעַם מֵהֵבִיֵּא: (ז) וְהַמְּלָאכָה הִיְתָה דַּיִם לְכָל הַמְּלָאכָה לַעֲשׂוֹת אֹתָהּ וְהוֹתֵר.

35. איסור נוסף שנאמר במפורש בנוגע לשבת הוא איסור הבערה. מכאן ניתן להבין את דעת הרמב"ם שרק בשתי המלאכות הללו נאמר "מתוך שהותרה הוצאה/הבערה לצורך, הותרה שלא לצורך", שכן רק המלאכות הללו יוחדו לשבת. ראו: רמב"ם הלכות יום טוב פ"א ה"ד, והשוו: ירושלמי ביצה פ"ה ה"ב; מגיד משנה על הרמב"ם שם; הרב נ"א רבינובין, יד פשוטה, זמנים ב', עמ' רמו-רמז). וראו עוד בהערה 41.

בפסוקים אלו מתואר שבני ישראל הביאו תרומות מבתייהם כדי לספק חומרי גלם עבור בצלאל, אהליאב ו"כל איש חכם לב" שיעשו מהם את מלאכת המשכן וכליו. מתברר שאנשים תרמו יותר ממה שהיה צריך ומשה ביקש מהעם להפסיק להביא תרומה, "איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקודש". הוצאת החפצים מהבתים נקראת "מלאכה".

ולאן אתה הולך – אם נתבונן בשני המקורות הללו שמהם למדו את מלאכת הוצאה, נראה ששניהם מהווים מעין 'מפגש ראשון' עם השבת. סיפור המן הוא המפגש הראשון עם השבת מבחינה כרונולוגית. זו השבת הראשונה שעם ישראל חווה, והוא חווה אותה דרך האיסור לצאת וללקוט מן.³⁶ אומנם הוא גם לא אמור להכין את האוכל (אוכל נפש) בשבת, אלא לפני השבת.³⁷ אבל במהלך השבת, המילים "וישבתו העם ביום השביעי" מתייחסות אך ורק להימנעות מהיציאה כדי ללקט את המן. כלומר, השבת הראשונה של עם ישראל באה לידי ביטוי דווקא באי עשיית מלאכת הוצאה (והכנסה) מרשות לרשות.³⁸

בפסוקים הקשורים למלאכות המשכן, מלאכת ההוצאה היא המלאכה הראשונה מבחינה קונספטואלית. זו המלאכה שמאפשרת את שאר המלאכות.³⁹ כדי שבצלאל, אהליאב ושאר עושי המלאכה יוכלו לעבוד על מלאכת המשכן, תחילה העם צריך

36. השוו: פני יהושע בחידושו לתחילת המסכת. לדעת הרב י' מרן (איפה ואיפה, עמ' 66-70), גם בשבת שעליה נצטוו ישראל במרה (ראו: שמות ט"ו כה, בבלי סנהדרין נו ע"ב) וגם בשבת של מדבר סין סביב נתינת המן השביתה באה לידי ביטוי באיסור הוצאה מרשות לרשות דווקא בהקשר של מסחר. האיסור נועד ליצור שוויון בין בני האדם כחלק מחברה של צדק ומשפט שנבנתה על בסיס יציאת מצרים. גם לדעת הרב ד"ר י' בן נון איסור ההוצאה ה"מקורי" היה קשור למסחר, כפי שעולה מירמיהו י"ז ומנחמיה י"ג.

37. נראה שספר היובלים (פרק ב', 29-30, עמ' 149) מעצב את השבת לפי השבת של המן: "והודע ואמור לבני ישראל מצות יום זה וישבתו בו ולא יעזבוהו בשגת לבם לעשות מלאכה בו ולא יהיו מבלים בו עשות חפצם, ומכנינם בו כול אשר יאכל וישתה, ושואבים מים אשר לא יכינו להם בששת ימי המעשה במושבותם ומביאים ומוציאים בו בשעריהם כול דבר הנישא, ולא יוציאו ולא יביאו מבית לבית ביום הזה. כי קדוש ומבורך הוא מכול יום ליובלי יובלים".

38. לדעת הרב ד"ר י' בן נון (זכור ושמור, עמ' 22-23, הערה 24), הפטור ביום טוב מאיסור הוצאה אכן נסמך על פרשת המן, אלא שכיוון שהאיסור חוזר גם בפרשות המשכן, הגמרא נדרשה להוכיח שאיסור הוצאה נשאר ייחודי לשבת על ידי הפסוק מספר ירמיהו (י"ז כא-כב).

39. כך כותב המאירי בהקדמה למסכת שבת: "התחיל בה להיותה עיקר המלאכות והיותה ארוכת הדברים שבכולם". וכן כותב המהר"ל (חידושי גור אריה על מסכת שבת): "והתנא התחיל לדבריו במה שהוא עיקר שביתה שבת... כי המלאכה שעל ידו יש שביתה לגמרי ראוי לשנות בסוף". וראו עוד הרב י' שביב, מדוע פתחה, עמ' רכד-רכז, ובמקורות המוזכרים שם.

פרק א: בין האדם לבין "המקום" ובין שבת ליום טוב

להוציא מרשותם את חומרי הגלם שיאפשרו את שאר העבודות.⁴⁰ במקומות רבים ניתן לראות שמלאכות שבת נלמדות ממלאכת המשכן, ומהוות מעין ניגוד למשכן. כך הציווי על השבת פותח את הציווי לעם על מלאכת המשכן, כדי לציין שלא עושים מלאכות בשבת, אפילו לצורך המשכן (שמות ל"ה א-ג). המלאכה הראשונה במלאכות המשכן, שמאפשרת את שאר מלאכות המשכן, היא מלאכת ההוצאה מרשות לרשות.⁴¹ מכאן ניתן להבין מדוע למלאכת ההוצאה יש מקום מרכזי כל כך במהלך מסכת שבת. היא מאפיינת את השבת הן מהבחינה ההיסטורית והן מהבחינה הרעיונית. היא מבטאת את הניתוק מצורכי החול, שאמורים להיות מוכנים עוד לפני השבת, וניתוק ממלאכת החול ואף ממלאכת הקודש של המשכן, שאינן נעשות בשבת. הבנה זו מולידה הבנה נוספת והיא שבשבת אנו מושכים את ידינו מהעולם בחוץ, והשבת מאופיינת בחוויה של "שבו איש תחתיו, אל יצא איש ממקומו".⁴²

בין שבת ליום טוב – התכנסות מול יציאה

על הרקע הזה ניתן להבין את ההבדל בין השבת ליום טוב. בעוד השבת מאופיינת בהתכנסות פנימה ובישיבה ב"מקומו" של האדם, במועדים וברגלים התנועה היא אחרת. וכך מופיע בכמה מקומות בתורה (לדוגמה שמות כ"ג):

(יד) שְׁלֹשׁ רְגָלִים תִּחַג לִי בַשָּׁנָה: (טו) אֵת חַג הַמִּצּוֹת תִּשְׁמֵר שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מִצּוֹת כְּאֲשֶׁר צִוִּיתְךָ לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב כִּי בֹ יֵצְאָתָּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יֵרָאוּ פְנֵי רִיקָם: (טז) וְחַג הַקִּצִּיר בְּפוּרֵי מַעֲשֵׂיךָ אֲשֶׁר תִּזְרַע בַּשָּׂדֶה וְחַג הָאֶסֶף בְּצֹאת הַשָּׂדֶה בְּאֶסְפְּךָ אֵת מַעֲשֵׂיךָ מִן הַשָּׂדֶה: (יז) שְׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָּל זְכוּרְךָ אֶל פְּנֵי הָאָדָן ה'.

40. למעשה, יש כאן תפיסה שמלאכות האדם מתבצעות במרחב הציבורי. בפרקים ז'-ט' במסכת שבת ניתן לראות את הקשר בין השיעורים המינימליים של חפצים ומאכלים בחיוב חטאת בהוצאה מרשות לרשות ובין מלאכות שעושים בהם. ראו לעיל, הערה 22.

41. גם מלאכת הבערת אש, שהיא המלאכה המפורשת הנוספת שנאסרה בשבת (ראו לעיל, הערה 35), נחשבת "המלאכה הראשונה" של האדם וביטוי לכושר היצירה שלו (ראו בבלי פסחים נד ע"א). לפיכך חכמים תיקנו להבדיל על האש במוצאי שבת (בראשית רבה פ"ב, כד במהדורת תיאודור אלבק). והשוו: פילון, על החוקים, חלק ב, 65 (כתבים, כרך ג, עמ' 36): "אסור ביום זה להבעיר אש, שכן האש היא ראשיתן ומקורן של פעילויות החיים, כיוון שבלעדיה אי אפשר לעשות אף לא אחת מן המלאכות לסיפוק הצרכים ההכרחיים לחיים".

42. בכך המשנה הראשונה של המסכת, שממקמת אותנו על פתח הבית, כשבעל הבית בפנים והעני בחוץ, משרטטת "גבול" שמאפיין את השבת ומציג את ההבדל בין הפנים לחוץ.

לעיל ראינו את מוטיב השמחה בנוגע לרגלים. מוטיב יסודי יותר ביחס לשלושת הרגלים הוא הדרישה לעלות לרגל. העלייה לרגל מאפיינת את היציאה מהבית, אל המרחב של הקודש, אל רשות הרבים ואל המשכן או המקדש. למעשה, גם בראש השנה וביום הכיפורים – שאינם חלק משלושת הרגלים – מוקד מרכזי של הפעילות היה במקדש, והוא היה מוקד עלייה לרגל גם אם היא לא נדרשה באופן פורמלי, אפשר לראות את זה בתיאור שהזכרנו לעיל, שהעם התקבץ לקריאה בתורה בראש השנה בימי נחמיה.⁴³

מתוך החוויה הזאת ניתן להבין את שני ההבדלים המרכזיים בין שבת לבין יום טוב. כשיוצאים מהבית, ונמצאים באוהלים ברחובות קריה, קשה לבשל ולאפות את האוכל מערב החג לחג. אפשר לארגן את המצרכים מראש,⁴⁴ אבל זו הזדמנות שקוראת לבישול בשטח אד הוק. זו חוויה של יציאה החוצה מארבע אמותיו של כל אדם, מ"מקומו" של אדם, אל "המקום" אשר יבחר ה'. חוויה זו בוודאי מלווה בשמחה גדולה, במפגש רעים ובחגיגה גדולה⁴⁵ של אכילה ושתייה. וכן כותב הרמב"ן (על ויקרא כ"ג ב):

וטעם מקראי קדש – שיהיו ביום הזה כולם קרואים ונאספים לקדש אותו, כי מצוה היא על ישראל להקבץ בבית האלוהים ביום מועד לקדש היום בפרהסיא בתפלה והלל לא-ל בכסות נקיה, ולעשות אותו יום משתה כמו שנאמר בקבלה 'לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאינן נכון לו כי קדוש היום לארזינו ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם' (נחמיה ח' י). והנה 'מקרא קדש', מלשון 'קרואי העדה' (במדבר א' טז), 'אחרי כן יאכלו הקרואים' (שמואל א' ט' יג), וכן 'על כל מכון הר ציון ועל מקראיה' (ישעיהו ד' ה), המקומות שנקראים שם שיתקבצו בהם קרואי העדה.

43. ראו גם משניות יומא (פ"א מ"ח, פ"ז מ"ב) המתארות את ההשתתפות של העם באירועים השונים של המקדש, וראו להלן בפרק על יום הכיפורים. לגבי מרכזיות המקדש בראש השנה, ראו בפרקים הבאים.

44. ולכך מוקדש חלק ממסכת ביצה, כפי שראינו לעיל. מכל מקום, מסכת ביצה גם מאפשרת להשיג מצרכים בסיסיים במהלך החג – על ידי פנייה לטבח ולבעלי החנויות במהלך החג עצמו. ראו משנה ביצה פ"א מ"ה. כאן, שוב, מופיע הבדל מהותי בין יום טוב לשבת, כאשר בספר נחמיה מתוארת בבירור סגירת השערים כדי לוודא שהסוחרים לא יביאו את מצרכיהם במהלך השבת (נחמיה י"ג טו-כב).

45. ראו את ההתלבטות בגמרא (בבלי חגיגה י ע"ב) אם מצוות התורה (שמות כ"ג יד) "שָׁלַשׁ רִגְלִים תִּחַג לִי בִּשְׁנָה" מתייחסת להקרבת קורבן חגיגה או לחגיגה כפשוטה.

פרק א: בין האדם לבין "המקום" ובין שבת ליום טוב

למרות האפשרות להסביר ש"מקראי קודש" הכוונה שקוראים לימים הללו ימי קודש, הרמב"ן מבין שמדובר על ימים שבהם האנשים כולם נקראים לקדש אותו. בכך הרמב"ן עומד על הייחוד של הזמן כהזמנה, ועל מקראי הקודש כקריאה, של עם ישראל לבית ה' בימי המועדים.

למעשה, למילה "מועד" יש משמעות כפולה: 46 זמן⁴⁷ ומפגש.⁴⁸ מקבילה לכך יש במילה הלועזית "דייט", שמשמעויותיה כוללות גם את התאריך וגם את המפגש עצמו. המועדים הם הזמנים של המפגש: המפגש עם הקדושה, עם הקב"ה, במקומו של הקב"ה – אוהל מועד.⁴⁹

מכאן שהשבת והמועדים – ובמיוחד הרגלים – מייצגים ומבטאים שתי תנועות הפוכות. השבת מייצגת את ההתכנסות פנימה: "אל יצא איש ממקומו". המנוחה והשבתה מכל דבר, מאפשרות את ההתכנסות לבית כשצורכי השבת כבר מוכנים.⁵⁰

ההתכנסות לבית מפנה מקום ומזמינה את הקדושה ואת השכינה לבית פנימה.⁵¹ הרגלים, לעומת זאת, מבטאים תנועה של יציאה החוצה: יציאה מהבית הפרטי למפגש ב"ביתו" של ה' יחד עם כל עם ישראל. את מלאכות העבודה מפסיקים, אבל ממשיכים במלאכות הנאה של יציאה החוצה, אכילת משמנים ושתיית ממתקים ביום קדוש שמוקדש לחדווה יחד עם ה' בבית קודשו.⁵² אם בשבת האדם מזמין את הקדושה לתוך ביתו פנימה, ביום טוב האדם יוצא החוצה אל הקדושה ואל בית ה'. וכך כתב הרב י"ד סולוביצ'יק:⁵³

46. השו"ן רד"צ הופמן בהקדמה שלו לויקרא כ"ג; י' תבורי, מועדי ישראל, עמ' 45.

47. לדוגמה: בראשית י"ז כא; י"ח יד; כ"א ב; שמות ט' ה, ועוד רבים.

48. לדוגמה: שמות כ"ט מב-מג; ל' ו, לו; במדבר י"ג-ד, ועוד.

49. פרופ' ח' אלבק (מועד, עמ' 3) מציין שלמרות שרוב שמות הסדרים של המשנה הם בלשון רבים – זרעים, נשים, נזיקין, קודשים וטהרות – סדר מועד הוא דווקא בלשון יחיד. הוא מסביר זאת לאור העובדה שהסדר כולל גם את מסכתות תענית ושקלים, "שאינם מועדות, אבל יש להם מועד וזמן קבוע". לדעתי אפשר לצרף לכך את הרצון לקשר בין המועדים (ברבים) לאוהל מועד (ביחיד).

50. פילון מתייחס לשבת כיום של עיסוק בפילוסופיה, חשבון נפש והתבוננות עצמית (על עשרת הדברות, 96-101, בתוך כתבים, כרך ב, עמ' 204-205).

51. פרופ' א"י השל (השבת, עמ' 33-38) התייחס לשבת כ"ארמון בתוך הזמן". אומנם הוא לא מתייחס למרחב הביתי ככזה שמארח את השכינה, אלא רק לעצם הקדשת היום למערכת היחסים עם ה'.

52. לדברים דומים, בשינוי חלק מהפרטים, ראו משך חכמה (ויקרא כ"ג כא). ראו גם: הרב ע"מ מרגלית, הזמנים הראויים, עמ' 151-157.

53. רי"ד סולוביצ'יק, שיעורים, עמ' פא-פב.

ב"ו"ט האדם עומד לפני ה', משום שג' רגלים כרוכים במקדש. בעצמה של קדושת היום של יו"ט נאמרת קדושה מיוחדת המקשרת את היום עם המקדש... א"כ החובה של לפני ה' היא חובת כניסת האדם לביתו של הקב"ה, לבית עולמים, לגבולו של שוכן מרומים. האדם נכנס ב"ו"ט לרשותו של הקב"ה, אביו שבשמים מקבל פניו. הוא לפני ה', כאילו היה במקדש. קדושת היום של חג מחדשת התיחדות האדם עם בוראו, דומה לפגישתו עם הקב"ה בבית עולמים.⁵⁴ בשבת המצב שונה לגמרי. אין שבת קשורה במקדש כלל וכלל. נתונה היא לישראל קודם שנצטוו על בנין המקדש.⁵⁵ אין האדם נכנס למעונו של הקב"ה, למעונה של אלוהי קדם. אלא כלפי לייא, הקב"ה משרה שכינתו ברשותו ותחומו של האדם.

בהתאם להבנה שאחד המאפיינים של יום טוב הוא היציאה החוצה, לקראת שכינה, המשנה הרגימה את מלאכת ההוצאה ברגלים בדוגמאות רלוונטיות:⁵⁶ ניתן להוציא את הקטן כדי לעלות לרגל, את הלולב כדי ליטול במקדש ואת ספר התורה כדי לקרוא במקדש או ברחובה של עיר.⁵⁷ גם כאן התנועה היא מהבית החוצה עם מטרה להביא משלנו כדי להיפגש עם הקודש.

בהמשך הספר נראה שיש חגים שיש להם אלמנטים יותר "שבתיים" – ביתיים, וחגים אחרים שהאלמנטים המקדשיים והאלמנטים של 'יציאה החוצה' שולטים בהם יותר.⁵⁸ נעמוד על האלמנטים הללו בחגים השונים – נעמוד על האלמנטים המקדשיים, הציבוריים והפולחניים בחגים השונים, וגם נעמוד על החגים שהם בעלי מאפיינים "ביתיים" יותר, המבטאים יותר התכנסות פנימה.

54. לדעת הרב סולוביצ'יק, המקור של שמחת יום טוב הוא במקדש, אבל בפועל המפגש ה"מקדשי" מתפשט גם לתוך הבתים פנימה: "ב"ו"ט האדם הוא בביתו של הקב"ה בכל מקום שהוא..."

55. יש להעיר שגם על חג הפסח וחג המצות נצטוו לפני שנצטוו על המקדש. חג הפסח כרוך בקורבן, אבל חג המצות לא.

56. הראשונים פירשו באופן אחר. לדעת תוספות ורבנו חננאל (על ביצה יב ע"א) מדובר על הוצאת קטן למילה או לצורך טיול.

57. למקומה של קריאת התורה בחגים דווקא ראו: הקהל (דברים ל"א י-ג), בחגיגת חגי תשרי של עזרא ונחמיה (נחמיה ח'), ובמהלך עבודת כהן גדול ביום הכיפורים (משנה יומא פ"ז מ"א).

58. גם ביום טוב יש איסור לצאת מחוץ לתחום (משנה ביצה פ"ה מ"ה-מ"ו, שולחן ערוך אר"ח שצ"ג, ג), וממילא ההליכה למרחקים נאסרת. מכל מקום, השהות מחוץ לבית, ברחובה של עיר, ובמיוחד ברחובות ירושלים ובדרך למקדש, היא חלק מאווירת היום.

פרק א: בין האדם לבין "המקום" ובין שבת ליום טוב

שהחיינו וקיימנו

בעיוננו שמנו לב לשני הבדלים מרכזיים בין שבת לבין יום טוב: ההבדל המוצהר והמוכר – היתר אוכל נפש, וההיתר הפחות מוכר – היתר (לפחות חלקי) להוציא מרשות לרשות.

יהודים הגרים היום בארץ ישראל ובמקומות רבים בחו"ל בדרך כלל מרגישים באופן מועט ביותר את שני ההבדלים הללו. רבים מכינים את כל האוכל לפני החג, גם אם מנהג המנגלים הולך ופושט ובחלק מעדות ישראל מקובל יותר בימינו לעמוד ולבשל במהלך היום. אצל חלק גדול מהאנשים, ההבדל העיקרי בין שבת ליום טוב בתחום האוכל בא לידי ביטוי בשאלה אם הם שמים את האוכל ישירות על הפלטה או על כלי הפוך, ואם יחממו בבוקר מרק או לא. גם ההבדל השני, של הוצאה מרשות לרשות, כמעט אינו מורגש ברוב המקומות, בגלל העירוב. ממילא, אין הבדל גדול בחוויה בין שבת לבין יום טוב.

עם זאת, יהודים החיים במקומות שאין בהם עירוב מרגישים היטב את ההבדל בין שבת ליום טוב. החוויה הזאת קשורה לאפשרות לצאת מן הבית עם הילדים הקטנים, להגיע לבית הכנסת ולהתארח אצל אחרים ולאכול אצלם "אוכל נפש". האפשרות הזאת בוודאי תורמת להרגשת השמחה, שאליה התייחסנו לעיל, של אכילת רעים משותפת. על הרקע הזה אני מבינה את מנהג ה־Sukkah-Hopping, שבו מדלגים מסוכה לסוכה, שהתחיל בחו"ל ואף חדר במקומות מסוימים בארץ. במנהג זה חוגגים את היציאה מהבית והביקור אצל אחרים.

אומנם כפי שראינו, ההבדל בין שבת ליום טוב אינו מסתכם בכך. ההבדל בין שבת ליום טוב יכול להשפיע בשני כיוונים – על חוויית השבת ועל חוויית יום טוב. מטבע הדברים, החוויה של יום טוב תהיה חסרה. בימינו אין מקדש ואיננו מקיימים את מצוות העלייה לרגל ברוב עם. עם זאת, התייחסות לרגלים כימים של דיבוק חברים,⁵⁹ שמחה קהילתית, יציאה מהבית ו"אזור הנוחות" והנכחת הקודש במרחב הציבורי עשויה להעניק ממד אחר לחוויית החג.

לגבי השבת, נדמה שההבנה כי השבת היא זמן שבו הקדושה נכנסת לתוך הבית פנימה מעניקה משמעות מיוחדת להכנות לשבת ולהשקעה בתחושה המשפחתית ובקדושה הביתית. בנימה אישית אוסיף שפעמים רבות יש משיכה ורצון לחוות את

59. דבר זה בא לידי ביטוי בהלכות שונות, כגון אלו שקובעות שהרגל עושה את כל ישראל חברים לעניין ספקות בדיני טומאה וטהרה (ירושלמי חגיגה פ"ג ה"ו).

הקדושה המיוחדת של החגים, קדושה שבאה לידי ביטוי בשיאה בהשראת שכינה בבית המקדש. אך מדרשי חז"ל מתארים את האוהל של שרה, ולאחר מכן את זה של רבקה, במאפיינים שמזכירים לנו את השבת מצד אחד ואת השראת השכינה במקדש מצד שני. הם מתארים נר דלוק, ברכה בעיסה וענן ששוכן על האוהל.⁶⁰ אלו המרכיבים של עבודת המקדש: המנורה, לחם הפנים והקטורת – אבל גם של השבת – נרות השבת, החלות המבורכות והשכינה ששורה ביניהם בעת שיש שלום בית. לעיתים אנחנו מחפשים את השכינה ואת החוויה בחוץ, אבל בכל שבוע יש לנו אפשרות להביא אותה אל ביתנו פנימה.

60. בראשית רבה ט', סז במהדורת תיאודור־אלבק, ומוזכר ברש"י בראשית כ"ד סז. במדרש שם מתוארות גם דלתות פתוחות לרווחה לצורך הכנסת אורחים, מה שמזכיר גם את המשנה הראשונה במסכת שבת, שבה העני מחזר על הפתחים.